

SOBRE LES DIFICULTATS DE FER TEATRE AL SUD DEL PAÍS VALENCIÀ

Reflexions d'un home del «centre»

Josep Lluís Sirera

UN PAÍS QUE NO ESTÀ FET

Nascut al cor de la ciutat de València, raons de tipus personal m'han permés de conèixer una mica més del que és habitual les comarques del Sud del País Valencià, el Baix Vinalopó especialment. Ha estat això una sort i, alhora, una situació excepcional: el món de la cultura al País presenta un nucli hipertrofiat, concentrat a València ciutat, amb dos trets bàsics, de més a més: la seua gran capacitat d'atracció, amb la fuga de cervells que lògicament pateixen la resta de les comarques, i el caràcter de comunitat closa que —tret d'excepcions— provoca, en actitud al capdavant clarament provinciana, un afectat desinterés (quan no menyspreu) pel que s'esdevé a l'**hinterland**, car per a aquests sectors la resta del País Valencià és concebut com un simple rera-país de la ciutat. No cal ni dir que aquest desinterés té com a correlat un aïllacionisme prou estès i aferrissat.

Les conseqüències de tot el susdit són òbvies: la cultura, com la societat civil valenciana, fa una imatge de desconsoladora feblesa i descoordinació. No hi ha estructura global a nivell de País, manquen sovint les instàncies intermèdies entre els esforços de base i les grans directrius. Suposem que amb el temps i una canya (la del Consell) això anirà solucionant-se, millor o pitjor, però pel que duem fins ara, tot fa suposar que es tractarà d'un procés llarg i no exempt de dificultats.

No llarg, sinó llarguíssim serà aquest procés al món del teatre, car aquest presenta un estat de postració tan habitual que ha acabat per ser entre nosaltres com aquell malalt que mai no acaba de morir-se i és oblidat fins i tot dels seus curadors. A grans trets, és clar, perquè no voldria tampoc que ningú m'acusara d'ésser massa exigent o de reclamar privilegis de cap mena. Comptem, a més, que des de la seua naixença, el teatre ha tingut una clara voluntat urbana; així, segons avançava la crisi teatral iniciada al País Valencià especialment de la post-guerra ençà,

el teatre abandonava els nuclis més petits i es concentrava als majors. El darrer reducte o quasi, ha estat València.

Conseqüència de tot l'anterior és que, quan s'ha tractat de crear un nou teatre valencià i de reconstruir tradició i afició, els intents s'han concentrat també als nuclis urbans de més importància (València especialment). Això ha fet que les temptatives de començar la tasca a nivell comarcal (temptatives és cert, promogudes en una segona etapa, com a reflexe dels intents que es feien a les ciutats majors) han estat acollides amb indiferència quan no amb incomprensió i obert rebuig. Els esforços comarcals han restat simplement això: activitats localistes que no han trascendit més enllà. I la descoordinació s'ha fet norma.

Així les coses, al més que s'ha arribat és a estructurar el sector del teatre en una sèrie de zones al voltant de nuclis com ara València, Gandia, Castelló, Alcoi, Alacant, Elx... El mapa del País Valencià resta així dividit en àrees de mercat, l'exacta configuració de les quals reclama a crits un estudi mínimament pregon. A llur interior, cadascú ha fet la seua guerra. Els intents d'arribar a una organització que abracés el conjunt del teatre valencià no han passat de ser simples intents. Voluntaristes i sense més efecte positiu que el de tranquil·litzar les consciències dels preocupats pel tema; encara me'n recorde del secret goig i pau d'esperit que, a les heroiques assemblees de teatre independent que tenien lloc als anys setanta i tants, se'ns produïa a molts quan apareixia el representant de les comarques del Sud (**els** era un luxe que sols teníem molt de tard en tard): ja hi érem tots, pensàvem. Ara va de bo i aquesta assemblea sí que serà de **tot** el País Valencià car hi ha, fins i tot, un alacantí...

UN SUD MANCAT DE CAPITAL

Potser si al País Valencià —és ja tòpic afirmar-ho— València hagués jugat a fons el seu paper de capital, aquesta situació no s'hagués produït. Tindríem ara una fèrria estructura jerarquitzada i molt centralitzada i no hauria existit mai la desconexió a què he alludit.

Semblant és el que s'esdevé a les comarques del Sud del País Valencià, on no existeix una ciutat que exercisca de capital o que, com és el cas de València, tinga un **hinterland** ampli i amb pes específic com per esdevenir el centre hegemònic d'aquelles comarques.

La manca de capitalitat és una realitat crec que ben palesa tant a nivell cultural com polític. Les divisions provincials no m'agraden, però tampoc no em fan oïx: parle a sovint de Castelló, tot referint-me al conjunt provincial, i el mateix faig amb València; en arribar, però, a Alacant

topem amb una realitat que sorprén moltíssim als que hi arribem del «Nord»: la capital teòrica, Alacant, exerceix la seua influència real en un rera-país esquifit i, damunt, prou diferenciat respecte al nucli; sols així és comprensible la posició i desenvolupament d'Elx a poc més de vint quilòmetres i amb una vocació de «capitalitat» que es veu en moltes coses. Alcoi fa la guerra pel seu compte, com sempre, i la Marina viu —tant a nivell sociològic com a tots els nivells— mirant cap al Nord, entestades en ignorar els límits provincials que la separen de la Safor; al seu sector més meridional àdhuc, la Vila Joiosa i Benidorm són quelcom més que pedanies alacantines, mentre que el Vina-lopó en tota la seua extensió, va a la seua.

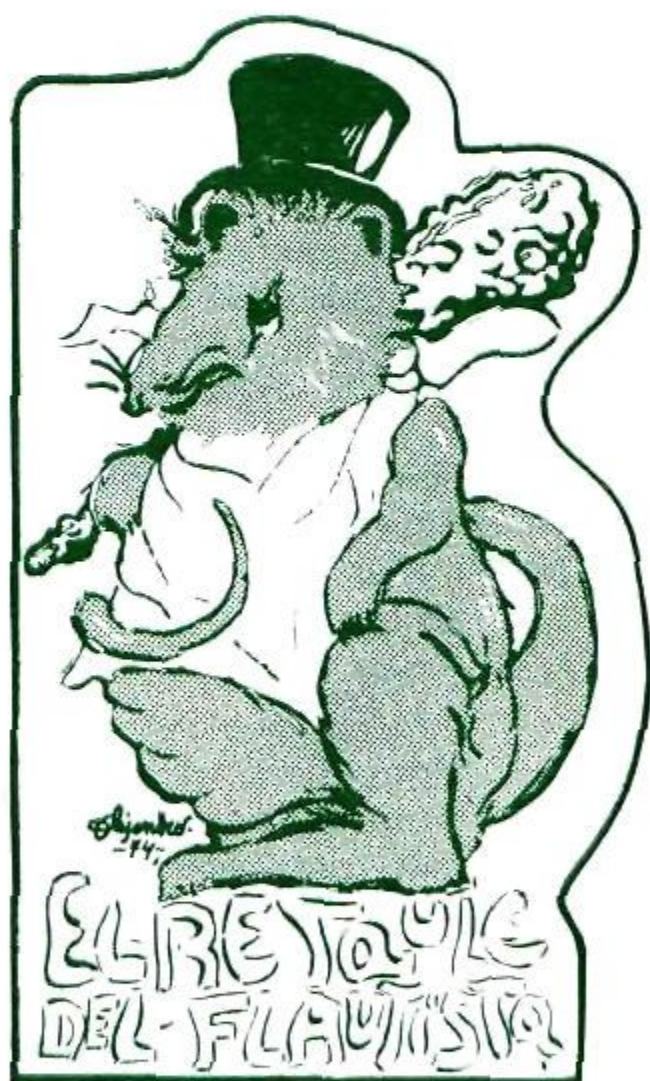
En aquesta situació, la manca de projecció cultural dins l'**hinterland** propi, que a València resta compensada per la puixança demogràfica, econòmica i política, a Alacant arriba a termes de gravetat, en part palliats —això sí— per la recent Universitat alacantina. En el camp teatral, tres quarts del mateix; amb un únic teatre, i en mans privades, Alacant no pot oferir res d'interés per a les comarques veïnes. Plaça marginal dels circuits peninsulars, les companyies professionals quan hi recalen ho fan per pocs dies, i malament arriben a Elx o Alcoi. Si, pel contrari, Alacant comptés amb una infraestructura sòlida (pública o privada), la creació d'un circuit supra-comarcal fóra tasca més fàcil, a més d'assegurar-se la presència d'espectadors de les comarques veïnes. L'intent de superar aquest dèficit de demanda mitjançant mecanismes com l'Associació d'Espectadors o l'Aula de Cultura de la Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia, alguna cosa ha fet en aquest sentit, però sense arribar ni a la transcendència ni a la profunditat necessària.

Com que Alacant no exerceix la capitalitat teatral, a les altres ciutats del Sud del País les coses es fan una mica per lliure: València està molt lluny i a Alacant, ni anar-hi. Cas més paradigmàtic que el d'Alcoi és difícil de trobar: **La Cazuela** treballa al seu ritme i s'ha acabat per fer de la necessitat una virtut. És difícil d'entendre com una ciutat amb una base i una infraestructura teatral amb tanta solidesa i experiència com l'alcoiana juga un paper tan secundari dins el concert teatral del País, quan realment podria aspirar a una capitalitat regional efectiva sobre les comarques centre-meridionals, de la Costera a la Carrasqueta.

La dispersió de la demanda per un lloc, i de l'oferta per l'altre, estimula processos que multipliquen les «illes» teatrals (a l'estil de l'alcoiana). Illes, tot cal dir-ho, molt irregularment repartides: Elda seria un cas; a la Marina, l'esforç i la tasca de molts anys del grup **Llebeig** no va ser suficient com per dinamitzar-la en la mesura que calia. Sols Elx reuneix algunes de les condicions necessàries per

tal d'aspirar a trencar aquest sistema. El problema d'Elx és, però, específic; manca la infraestructura. Sols **La Caràtula** manté a tot risc un local teatral estable i adequat (encara que amb moltes limitacions) a les necessitats actuals del teatre; tasca aquesta gairebé heroica i que no ha tingut perllongacions. Cal un bon teatre a Elx, un teatre que podria néixer a l'aixopluc del Misteri si no fóra perquè, si les coses no han canviat en aquests darrers anys, el Misteri demana a crits que l'aixopluguen on siga (i no parlem del lloc físic de les representacions): mai un espectacle tan lloat no ha estat tan poc recolzat a nivells pràctics... ni tan ignorat dels valencians. Això fa que l'activitat teatral elxana es concentre en un festival d'Agost, en instal·lacions sovint provisionals. Exactament com si Elx —o els seus regidors— tingués la mentalitat d'un poblet on el teatre és una cosa que es fa en les festes majors i prou.

Espectacle de «La Cazuela» muntat
en la temporada 1974-1975

Pel que duc dit es pot deduir que potser m'agraden massa les estructures piramidals, però és que —com van les coses— sols així es podrà donar un bot qualitatiu: passar de l'esforç individual a la coordinació d'esforços, als circuits estables i a l'intercanvi constant d'experiències. És aquesta exactament la diferència que hi ha entre l'ama-

teurisme i la professionalitat. Aquesta darrera ha de néixer, precisament, de la confluència de dues línies de pressió: l'exterior i la interior, la que va de dalt a baix i la que ho fa de baix a dalt. Pretendre construir un teatre normalitzat sense trencar l'aïllament és una il·lusió molt simpàtica, però il·lusió al capdavant.

L'OPCIÓ LINGÜÍSTICA

Un altre problema específic que tenen plantejat els qui fan teatre per aquestes terres és el de l'opció lingüística. I és un problema greu, no cal ni dir-ho. I molt vinculat també a tot el que acabe de dir: la manca d'una capitalitat cultural és en bona mesura responsable de la present situació: a les comarques centrals, per exemple, València ha exercit una certa capitalitat, i això ha repercutit en el problema de la llengua de dues maneres: en primer lloc, el pes castellanitzador que va tenir sobre les poblacions veïnes és ben conegut; potser menys conegut siga, en segon lloc, el seu paper dins el procés de conscienciació i recuperació nacional i cultural que vivim —malgrat tot— a hores d'ara. No és cap metàfora parlar de la presa de la capital (caldría dir-hi: dels mecanismes culturals que s'hi troben) per part de dones i homes arribats de les comarques... i també d'habitadors de València (com jo, com tants d'altres), que pouaren en llur memòria familiar o van decidir-se per raons objectives a fer un sempre arriscat canvi de llengua, cultura i tradició. En el cas del teatre els exemples d'homes de València ciutat que això han fet són nombrosos, i no cal nomenar-los.

A les comarques del Sud, Alacant —torne a dir-ho— ha exercit al seu entorn una influència castellanitzadora no contrapesada per una posterior en sentit contrari (almenys fins avui dia). Aquesta influència castellanitzadora tradicional es veu reforçada pel pes intrínsec de la cultura i la llengua castellana, enteses com úniques vies per endinsar-se pel camí de la renovació teatral. Àdhuc en aquelles comarques on el pes d'Alacant era menyspreable, com Alcoi, el procés castellanitzador ha penetrar a fons, degut a l'aïllament, havia restat reduïda a ser cultura «alcoiana», fóra ridícul pretendre que pogués fer front al pes de la castellana, que esdevenia —a més— «europea». A altres indrets, com Dénia, el circumstancial reviscolament del teatre en català es va fer per la seua relació amb les comarques veïnes (la Safor) i amb València ciutat, adés directament (concurs de teatre per a falles en el cas de **Llebeig**), adés a través d'aquestes comarques que feien de mitjancers (la tasca de **Pluja**, és obvi).

El mecanisme que podem denominar com «efecte **cazuela**» pesava també sobre molts altres grups, com **La**

Carátula d'Elx o el grup d'Alacant **Alba**, que de sempre havien maldat per fer un teatre més o menys renovador i donaven anàlegs arguments, tot i que entre els sainets alcoians i el Misteri d'Elx hi ha certa diferència.

«**Campo de los Almendros**», creació col·lectiva de La Carátula, el darrer muntatge del grup
(Foto: Carlos Morante. Elx, 26-8-83)

Així les coses, la recuperació lingüística s'ha hagut de fer (i és un procés encara en fase inicial) des de fora de les comarques afectades. Potser no hi haurà intel·lectuals valencians menys localistes que els qui habiten ciutats com Elx o Alacant. Per a ells, València o Barcelona són llocs obligats de visita i de treball; de fet, llur tasca resta molt sovint justificada, no per la complaença localista sinó pel ressò que hi tenen i per la capacitat que tenen de fer incidir a llur àmbit immediat d'acció la tasca dels altres, dels de «fora». Els «valencianets» podem sentir-nos a gust a la nostra ciutat i no pensar que hi ha alguna cosa més enllà del Camí de Trànsits. A altres nuclis, el provincianisme i el localisme tenen una connotació conformista que, en lloc d'esperonar, fa endormiscar els intel·lectuals i lletraferits que hi viuen. Al Sud, però, en un ambient de vegades complexe i no gens fàcil, sense accés —fins ara mateix— als mecanismes propis de la cultura, les coses són diferents: aquestes mateixes dificultats i la incomprensió de molts dels seus veïns ha fet d'aquests intel·lectuals unes persones obertes cap a fora.

A nivell teatral, aquesta inquietud s'ha traslluït en iniciatives, conflictes, contactes, experiències... reeixides alguns cops, fracassats altres, però sempre interessants en

quant estimuladores d'altres. Això ha permès a algun grup (pocs encara, és cert) enfrontar-se amb els muntatges en català. El problema ha sorgit, aleshores, de la manca de tradició teatral en català per part dels qui fan teatre i, també, del públic potencial més immediat. Quan a València no existeix un públic per al teatre en català (i les dades d'assistència ho demostren a bastament) és il·lusori demanar que la a la ciutat d'Alacant o a la d'Elx hi existisca.

No hem de caure ací, per cert, en el fàcil maniqueisme de creure que és la immigració (o la castellanització dels valencians, en el cas d'Alacant per exemple) la responsable d'aquesta manca d'interés, receptivitat i resposta envers el teatre en català. Tinc per a mi que més difícil que dur un immigrant a veure teatre en català (i ja és una tasca difícilíssima) és convèncer a un valencià a veure teatre en la **seua** llengua. Per al primer, es tracta al capdavall d'acceptar que hi ha una **altra** llengua, un **altre** teatre, cosa que com a molt el podrà enriquir o el farà modificar la seua concepció del que és «Espanya»; però el segon, acceptar que hi ha teatre **seriós** en català (o que aquesta és una llengua amb què es pot fer literatura escrita) és un autèntic terratrèmol vivencial, car obliga a replantejar-se la seua forma d'ésser i l'afona moltes de les seues justificacions respecte al paper subordinat que li dóna a la **seua** llengua i cultura.

Només hi ha, que jo sàpia, una solució a aquest problema, i és una solució difícil i problemàtica. Treballar a teatre buit, o quasi. I sovint. Bastir tots els ponts possibles per apropar-se al públic a través de les seues tradicions i cultura teatral, així com a través dels mecanismes sentimentals i polítics. Insistir-hi un cop i un altre amb grans inversions (materials i personals) a fons perdut... Com és natural, això obligarà a la pràctica de la doble versió per part dels grups que no vulguen limitar-se a actuar de forma esporàdica o restringida a sectors molt determinats. És evidentment una bona solució. Però, com passa amb totes les bones solucions, és molt perillosa, car pot succeir que la doble versió només existisca sobre el paper (més d'un cas conec), o la versió en català sols s'empren en zones del País menys conflictives o només es representen de forma excepcional, quan el que hauria de fer-se és precisament el contrari: reduir les representacions en castellà tot el possible... amb la lògica reducció del públic, les protestes a causa de l'opressió que s'exerceix sobre els castellanoparlants i el malestar de moltes autoritats que no s'acaben de creure que això de la normalització cultural i lingüística vaja de debò. Massa maldecaps al remat. Ens pot extranyar, doncs, que continuen predominant els muntatges en castellà? I no sols numèricament sinó també qualitativament: molts dels pocs que

es fan en català tenen un abast reduït, en ser muntatges de grups d'aficionats que fan del teatre una activitat simplement subsidiària.

COMBATRE EL DESINTERÉS

Eixides? Si no les té el teatre valencià en conjunt, és difícil que el teatre de les comarques del Sud en tinga. Tanmateix, sí que m'agradaria fer un suggeriment: cal combatre el desinterés existent al si de la societat civil envers el fet teatral, alguna cosa s'ha fet en aquest sentit a molts indrets: la tasca de la Diputació de València, que volem pensar que serà continuada per la Generalitat, n'és una mostra. El teatre ocupa un lloc, modest si es vol, però el té, dins les grans línies d'acció de les institucions públiques. Caldria estimular les que existeixen a les comarques meridionals en aquest mateix sentit. Alcoi, Elda o Elx ja n'han fet bona cosa en aquest sentit. I la resta? Pressionar perquè es programe teatre en català a les festes majors pot ser una bona mesura. Quants teatres hi ha abandonats en pobles o ciutats? Seria molt difícil la municipalització o, almenys, la gestió pública? És qüestió de plantejar-ho. Fer del teatre una activitat extra-escolar no és tan descabellat: Alacant «província» sempre ha estat peonera de les experiències del teatre infantil... promogut des de Madrid. Per què no fer el mateix sense necessitat d'esperar que arriben les consignes de la «capital»? La receptivitat dels xiquets i dels joves està més que demostrada. Fer teatre per a ells és una experiència de sociabilització intensa i fructífera. En molts llocs no serà difícil que aquesta experiència es plantege en català, en altres una etapa intermitja interessant seria la de tractar en castellà temes locals (el camp, la problemàtica econòmica, el turisme, les relacions familiars...). Cal fer teatre de coses —reals o fantàstiques— immediates (substituir els contes «universals» per llegendes o rondalles locals). Una de les armes de la castellanització consisteix precisament en plantejar les coses en termes abstractes: prou de parlar de l'explotació de l'Home per l'Home, i parlem de la del llaurador de Benimeli a causa dels intermediaris que arriben d'Alacant o de València. No és el mateix; a les comarques centrals ja en tenim, d'experiències en aquest sentit.

En un ordre semblant de coses, un bany de localisme no vindria malament a moltes de les propostes teatrals que s'hi puguin fer. Hi ha, és cert, una mena de recança respecte a tot allò que fa pudor a localista. És una posició errada: la via del sainet s'ha revelat sempre com un bon camí per on acostar-se a la sensibilitat teatral d'àmplies capes d'espectadors. La història, les tradicions, els proble-

mes, els costums... de comarques o localitats són una bona manera d'acostar-se a molts espectadors que, altrament, no anirien mai al teatre o el rebutjarien. El perill, com sempre, és el de manca d'imaginació i, sobretot, el de la incapacitat d'avançar: cal saber passar d'aquest teatre «immediat» a un teatre en català on es plantegen temes generals, d'aquells que semblen reservats per al teatre en castellà exclusivament. I cal sempre que la qualitat siga impecable: per fer teatre en castellà, hi ha prou amb saber una mica de teatre, per fer-ho en català, mica i mitja. Així són les coses; a Alacant com a València, a València com a Alacant.

El paper dels intel·lectuals que hi viuen també és molt important: el teatre «alacantí» no pot ser per més temps patrimoni dels Vicente Ramos que **en el mundo han sido**. I qui diu teatre, parla també de les mil i una formes de teatralitat, dels espectacles privatis, del folklore... tan ric i tan mal estudiat. I els escriptors, és clar, han d'escriure teatre. Els lectors i els editors d'aquesta revista s'ho haurien de plantejar, no com un deure, sinó com una possibilitat que, malgrat la inèrcia i el pes del desinterés acumulat durant dècades, és molt més gratificant i enriquidora del que es puga pensar en un principi. Calen textos (aquesta és una malaltia que afecta tots els escriptors del País Valencià).

Arribats a aquest punt, pense que el millor que es pot fer és fer punt i ratlla amb un sol desig: que la Generalitat siga cada dia una mica més de tots els valencians i que comence a actuar a fons per aquestes terres que són, sovint, una mena de «continent desconegut» per a molts valencians... dels de peu i també dels altres.